

**ANADOLU AĞIZLARINDA ÇEKİMLİ YAPILARDA ORTAYA ÇIKAN
/+(E)n/ EKİ ve BUNA BAĞLI SES DEĞİŞMELERİ**

**The /+(E)n/ Suffix That Appear In The Modal Structures Of Anatolian
Dialects And The Succesive Ablauts**

Dr. Muharrem DAŞDEMİR*

ÖZET

Bazı Anadolu ağızlarında zamirlerin yönelme, isimlerinse iyelik II. teklik şahıs yönelme ve yükleme hâllerinden sonra diğer ağızlarda bulunmayan bazı önemli ses bilgisel değişiklikler görülür: Bu ağızlarda söz konusu çekimlerde kelime sonunda bir “n” sesi/eki ortaya çıkmakta ve bu sestem önceki iyelik eki ile yönelme/yükleme hâli eki birleşerek ya ikiz ya uzun ya da normal bir ünlüye dönüşmektedir: *bahan/behen/been* ‘bana’, *evi}en/evên/even* ‘senin evine’; *çayığın/çayı}m* ‘senin çayını’. Bu ses olaylarının olma sebebi iyelik ekindeki damak “n”sinin erimesi ve kelime sonuna /+(E)n/ kuvvetlendirme ekinin getirilmesidir. Bu ses bilgisel hadise, bölge ağızlarının Kıpçak lehçeleriyle olan irtibatına işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Anadolu ağızları, ses bilgisi, damak sesi, kuvvetlendirme eki, Kıpçak lehçesi

ABSTRACT

In the dative of pronouns and the second singulars of possessive pronouns and other modal forms of some Anatolian dialects there are some important phonetic differences which do not appear in other dialects. In these dialects an “n” phone appears at the end of the words and the previous possessive appendix and the inclination/modal form combine and transform into along or short vowel: *bahan/behen/been* ‘to me (dat.)’, *evi}en/evên/even* ‘your house (dat.)’; *çayığın/çayı}m* ‘your tea (acc.)’. These phonetic appearances happen due to the softening of the possessive “n” produced on the palate and the addition of the emphasis through the suffix /+(E)n/. These phonetic incidents indicate the Kıpçak effect on the various dialects in the region.

Keywords: Anatolian dialects, phonology, palate sound, Kıpçaks dialect.

* Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Yüzyıllarca çeşitli sebeplerle (savaş, nüfus artışı, kuraklık, misyonerlik, anlaşmalar vs.) birçok Türk iskân faaliyetine sahne olan Anadolu; bir yandan Orta Asya'daki köklerden tevarüs eden, bir yandan yeni yerleşilen yerlerde millî ya da gayrimillî unsurlarla etkileşim neticesinde oluşan, öte yandan zaman içerisinde doğal gelişme ile dilin iç bünyesinde ortaya çıkan dil farkları yüzünden bir ağızlar halitası görünümü arz eder.¹ Öyle ki bazen aynı ile, aynı ilçeye bağlı iki komşu köy, farklı ağız özelliği gösterir. Bazen de arada yüzlerce kilometre mesafe olsa da farklı idarî ve siyasî birliklere bağlı topluluklar, etnik menşee ortaklığı sebebiyle aynı ağız/lehçe grubunda birleşir.²

Bu durumun karakteristik bir örneği, bazı Anadolu -özellikle Doğu Anadolu- ağızlarındaki çekimli yapılarda görülür. Bu ağızlarda; şahıs zamirlerinin **yönelme** (İng. *dative*), ikinci teklik şahıs iyelik eki almış isimlerin **yükleme** (İng. *accusative*) ve **yönelme** hâlleri³, kelimenin sonunda, nereden geldiği kolayca anlaşılabilen bir "n" sesinin ortaya çıkmasıyla diğerlerinden ayrılır. Öte taraftan bu sesin ortaya çıkmasıyla birlikte kelimenin önceki seslerinde de birtakım değişikliklerin meydana gelmesinden dolayı, bazen kelime tanınmaz bir **biçim bilgisel** (İng. *morphological*) vaziyet alır.

Bunlar ağızlarda şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

a) Teklik şahıs zamirlerinin yönelme hâlinde:

Erzurum : *bhen/been* 'bana', *shen/seen* 'sana'⁴
Kars : *bhen/beğen/beçen* 'bana', *shen/seğen/seçen* 'sana'⁵

¹ Zeynep Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *TDAY (Belleten)-1971*, TDK yay., 2. bs., Ankara -1989, s. 21; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, Enderun yay., 3. bs., İstanbul, 1984, s. 3.

² Örneğin, Sivas ilinin Kangal ilçesindeki Terekemelerin dili, [Doksan Üç Harbi'nin büyük kahramanı Mihrali Bey ile birlikte Sivas yöresine gelen Karapapak/Terekemelerden olsalar gerek. Bk. Salih Yılmaz, *Türkiye'de ve Kafkasya'da Yaşayan Karapapak (Terekeme) Türkleri: Tarihi ve Kültürü*, Prizma Press Matbaacılık A.Ş., Ankara, 2007, s. 91] doğal olarak o bölgedeki diğer ağızlardan çok Muş ilinin Bulanık, Ağrı ilinin Taşlıçay, Ardahan ilinin Çıldır ilçesi ya da Gürcistan'ın Borçalı bölgesi Terekemelerinin diliyle uyuşur. Bk. Ahmet B. Ercilasun, *Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi*, Gazi Ü. yay., Ankara, 1983, s. 45-46.

³ Anadolu ağızlarında isim hâllerinde görülen değişimleri toplu olarak görmek için bk. Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK yay., Ankara, 1996.

⁴ Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, TDK yay., I. C., Ankara, 1995, s. 310-311.

Erzincan	: <i>bahan/behen</i> 'bana', <i>sahan</i> 'sana', <i>oan</i> 'ona' ⁶
Diyarbakır	: <i>baḥan/bān/beḥan</i> 'bana', <i>saḥan/sān</i> 'sana' ⁷
Elazığ	: <i>bahan/bāḥan/baḥan</i> 'bana', <i>saan/sān</i> 'sana' ⁸
Tunceli	: <i>bāḥān</i> 'bana' ⁹
Muş	: <i>sān</i> 'sana' ¹⁰

b. II. teklik şahıs iyelik eki almış kelimelerin yönelme hâlinde:

Erzurum	: <i>ğardaşan</i> '(senin) kardeşine', <i>even</i> '(senin) evine', <i>ağan</i> '(senin) ağana', <i>bacan</i> '(senin) bacına' ¹¹
Kars	: <i>evjen</i> '(senin) evine' ¹² , <i>yanığan</i> '(senin) yanına' ¹³
Erzincan	: <i>başān</i> '(senin) başına', <i>ğarşān</i> '(senin) karşına', <i>neen</i> '(senin) neyine', <i>başen</i> '(senin) başına', <i>ayaḥleren</i> '(senin) ayaklarına', <i>babān ceddēn</i> '(senin) babana, ceddine' ¹⁴
Diyarbakır	: <i>sa'aten</i> '(senin) saatine', <i>boynan</i> '(senin) boynuna' ¹⁵
Elazığ	: <i>işen</i> '(senin) işine', <i>aḳlan</i> '(senin) aklına' ¹⁶ , <i>gendiyeen</i> '(sen) kendine' ¹⁷
Bitlis	: <i>elen</i> '(senin) eline', <i>fikren</i> '(senin) fikrine', <i>ağzān</i> '(senin) ağzına' ¹⁸
Muş	: <i>puşan</i> '(senin) puşuna', <i>dodağan</i> '(senin) dudağına',

⁵ Ercilasun, *age*, s. 153.

⁶ Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, TDK yay., Ankara, 1995, s. 152.

⁷ Münir Erten, *Diyarbakır Ağzı: İnceleme, Metinler, Sözlük*, TDK yay., Ankara, 1994, s.38

⁸ Buran, *age*, s. 148-151.

⁹ Buran, *age*, s. 148.

¹⁰ Buran, *age*, s. 145.

¹¹ Gemalmaz, *age*, s. 281.

¹² Ercilasun, *age*, s. 153. Ahmet B. Ercilasun tarafından tesbit edilmemiş olmasına rağmen, Kars ilinin bazı yörelerinde konuşulan Terekeme ağızlarında 2. teklik şahıs iyelik ekinin yönelme şeklinin şu şekilde olduğunu şahsen bilmekteyiz: *eliyen* "(senin) eline", *ğapıyan* "(senin) kapına".

¹³ Ercilasun, *age*, s. 166.

¹⁴ Sağır, *age*, s. 143.

¹⁵ Erten, *age*, s. 36.

¹⁶ Buran, *age*, s. 145.

¹⁷ Buran, *age*, s. 157.

¹⁸ Buran, *age*, s. 145.

-4- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri

	<i>dışen</i> '(senin) dişine', <i>yêşen</i> '(senin) eşine' ¹⁹
Ordu	: <i>seneliyen</i> '(senin) seneliğine' ²⁰ , <i>yanfân</i> '(senin) yanına', <i>ğarşfân</i> '(senin) karşına' ²¹
Van	: <i>üstüven</i> '(senin) üstüne' ²²
Artvin	: <i>çorqarnan</i> '(senin) karnına dert olsun' ²³

c. II. teklik şahıs iyelik eki almış kelimelerin yükleme hâlinde:

Kars Yerli ağzı	: <i>evjîn</i> '(senin) evini' ²⁴ , " <i>Yemeğiğin yiyirsin, çayığın içirsin</i> " ²⁵ '(Sen, senin/kendi) yemeğini yiyorsun, çayını içiyorsun.'
Kars Terek. ağzı	: <i>el+iyin</i> '(senin) elini', <i>ğapı+yın</i> '(senin) kapını' ²⁶
Ordu	: <i>elîn</i> <i>ğırarım</i> '(senin) elini kırarım' ²⁷

Bu örneklerden zamirlerin yönelme hâllerinde görülen yapı, araştırmacılara göre **damak "n"sinin**²⁸ çözülmesi/erimesi ve kelime sonunda bir "n" sesi artırılması ile ortaya çıkmıştır.²⁹ Damak "n"sinin özellikle iki ünlü arasında "ñ > ğ ~ v ~ h > ø" şeklinde bir gelişim göstermesi, kelime içinde iki ünlünün yan yana gelmesinden kaynaklanan ve zamanla normalleşecek olan ünlü uzunluklarının ortaya çıkmasına sebep olur.³⁰ Anadolu ağızlarındaki biçimler bu değişimin çeşitli safhalarını temsil eder:

¹⁹ Buran, *age*, s. 145.

²⁰ Buran, *age*, s. 145.

²¹ Son iki örneği şahsi görüşmemizde Doç. Dr. Kâzım Köktekin vermiştir.

²² Buran, *age*, s. 145.

²³ Cevdet Şanlı, "Anadolu ve Rumeli Ağızları'ndan Derleme Sözlüğü'ne Katkılar II", *Türk Dili*, S. 572 (Ağustos 1999), s. 671.

²⁴ Ercilasun, *age*, s. 153.

²⁵ Ercilasun, *age*, s. 165.

²⁶ Kars ilinin bazı yörelerindeki Terekeme ağzlarında bu yapının varlığını şahsen bilmekteyiz.

²⁷ Doç. Dr. Kâzım Köktekin'le şahsi görüşmemizden.

²⁸ Türk dilciliğinde bir galatimeşhur olmak üzere damak "n"sine genellikle "*nazal/genizli n*" denilmektedir. Hâlbuki Türkçedeki "n" seslerinin hepsi nazal olduğundan "nazallık" bu ses için ayırıcı bir nitelik olamaz. Bundan dolayı bu sesleri teşekkül noktaları olan "diş, ön damak, art damak" dikkate alınarak isimlendirmek daha doğrudur.

²⁹ Buran, *age*, s. 148; Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK yay., Ankara, 1996, s. 26.

³⁰ Karahan, *age*, s. 24.

*ben+ge³¹>beñe>*baña+n>*bangā+n³²>baøğā+n>baøğā+n>baøha+n> baøøa+n> bā+n~
 *ben+ge> beñe³³>*beñe+n>*benge+n>*beøge+n>beøğē+n>beøhe+n>beøøe+n>bē+n
 *sen+ge> señe> *saña+n> *sañgā+n> saøğā+n> saøğā+n> saøha+n> saøøa+n> sā+n~
 *sen+ge> señe> *señe+n> *senge+n> *seøge+n> seøğē+n> seøhe+n> seøøe+n> sē+n
 *an+ğā> aña> *aña+n> *oña+n> *ongā+n> oøğā+n> oøğā+n> oøha+n> oøøa+n> oā+n

Gerçekten Anadolu ağızlarında aynı zamirlerin sonunda “n” bulunmayan biçimlerinde de “ñ” sesinin çözülmesi/erimesi bu yaklaşımı haklı kılmaktadır³⁴:

Tokat : *bāñā* ‘bana’, *sā/sağā* ‘sana’
 Konya : *bāñā* ‘bana’
 Erzincan : *bāñā* ‘bana’
 Giresun : *bāñā* ‘bana’, *sāñā* ‘sana’
 Kastamonu : *bā* ‘bana’
 Ordu : *bā* ‘bana’
 G. Antep : *bē/bā* ‘bana’, *sē/sā/sā* ‘sana’
 Yozgat : *sāñā* ‘sana’
 Niğde : *sāñā* ‘sana’
 Antalya : *sāñā* ‘sana’
 Rize : *sağā* ‘sana’
 Elazığ : *sā* ‘sana’
 Manisa : *sā (sāñā)* ‘sana’
 Erzurum : *oya* ‘ona’

Daha da önemlisi zamirlerin bu biçimleri -sonu “n”li olsun olmasın- çoğunluğu Kıpçak menşeli olmak üzere çağdaş Türk lehçeleriyle birleşerek kaynaklarını açığa vurur:

Kazak : *mağān* ‘bana’, *sağān* ‘sana’, *oğān* ‘ona’³⁵

³¹ Şahıs zamirlerinin yönelme hâllerinde görülen **damak “n”si**, aslî bir ses değil, ekleme sırasında yönelme hâli eki /+KE/’nin başındaki patlayıcı damak sesinin (K = k, ƙ, g, ğ) zamirin sonundaki **diş “n”si** ile birleşmesi neticesinde oluşmuştur. Bu durumun en iyi ispatı daha sonraki dönemlerde damak “n”siyle görülmeyen üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin böyle bir eklemeden dolayı Orhun yazıtlarında “ñ” ile yazılmasıdır: *bir(i)g(e)rü* : *kün* : *ortusñ(a)ru* [< ortu+sı+n+ğā+ru] : *ƙuurg(a)ru* : *kün*: *b(a)tsıƙıñā* [< bat-sık+ı+n+ğā] (Talat Tekin, Orhun Yazıtları, TDK yay., Ankara, 1988, s. 3.)

³² Leyla Karahan’a göre, “ñ > g, ğ, y, v, h” değişmesinin ilk basamağı bir “ñ > ng” [ñ > ng~ng] değişmesidir. Bk. Karahan, *age*, s. 24.

³³ Birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin ince ünlülü yönelme hâli almış biçimleri *Tonyukuk Yazıtı*’nda görülmektedir. Bk. A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, TDK yay., Ankara, 1988, s. 66.

³⁴ Örnekler için bk. Buran, *age*, s. 147-152.

-6- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağzlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişimleri

Karakalpak	: <i>magan</i> [mağan] 'bana', <i>sagan</i> [sağan] 'sana', <i>ogan</i> [oğan] 'ona' ³⁶
Kırgız	: <i>maga</i> [mağa] 'bana', <i>saga</i> [sağa] 'sana', <i>aga</i> [ağa] 'ona' ³⁷
Kırım-Tatar	: <i>maga</i> [mağa] 'bana', <i>saga</i> [sağa]/ <i>saa</i> 'sana' ³⁸
Karay	: <i>maya</i> 'bana', <i>saya</i> 'sana' ³⁹
Nogay	: <i>maga</i> [mağa] 'bana', <i>saga</i> [sağa] 'sana', <i>oga</i> [oğa] 'ona' ⁴⁰
Kumuk	: <i>maga</i> [mağa] 'bana', <i>saga</i> [sağa] 'sana', <i>ogar</i> [oğar] 'ona' ⁴¹
Hakas	: <i>maga</i> [mağa] 'bana', <i>sagaa</i> [sağaa] 'sana' ⁴²
Şor	: <i>maga</i> [mağa]/ <i>maa</i> 'bana', <i>saga</i> [sağa]/ <i>saa</i> 'sana' <i>aga</i> [ağa]/ <i>aa</i> 'ona' ⁴³

Zamirlerde görülen bu değişiklik, -damak “n”si barındıran biçimleriyle karışık olsa da- tarihî Kıpçak Türkçesi ile de desteklenir:

maŋga/mağa, sanga [saŋga] / sağa / saa⁴⁴ [saâ]

Hangi lehçeyle ilgili verdiği anlaşılmamakla birlikte Kaşgarlı'nın tanıklığı, bu hadisenin çok daha eskilere gittiğini göstermektedir:

sa sa : “*sen*” anlamına bir kelime. “ سا أَيَّر مَن ” *sa ayurmen = sana söylerim*”.
Buradaki الف [elif] harfi سَنُ [sen] kelimesindeki ن [nun]dan çevrilmiştir. سَنَا [saña] kelimesinde نك [ng=ñ] atılmıştır. الف [elif] in ن [nun]dan çevrilmiş olması arapçada dahi vardır.⁴⁵

Genel “ñ > *nG⁴⁶ > øG” değişikliği ise Köktürkçe'den başlamak üzere çeşitli tarihî Türk lehçelerinde aslî damak “n”si bulunduran kelimelerde ve

³⁵ Ahmet Bican Ercilasun v.d., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bak. yay., Ankara, 1991, s. 1053.

³⁶ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Kültür Bak. yay., 2. bs., Ankara, 2002, s. 478.

³⁷ Hülya Kasapoğlu Çengel, *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ yay., Ankara, 2005, s. 193.

³⁸ Bozkurt, *age*, s. 539.

³⁹ Bozkurt, *age*, s. 571.

⁴⁰ Bozkurt, *age*, s. 583.

⁴¹ Bozkurt, *age*, s. 611.

⁴² Bozkurt, *age*, s. 644.

⁴³ Bozkurt, *age*, s. 657.

⁴⁴ Recep Toparlı ve Hanifi Vural, *Kıpçak Türkçesi*, Dilek Matbaası, Sivas, s. 27.

⁴⁵ Besim Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, C. III, TDK yay., 3. bs., Ankara, 1992, s. 208.

⁴⁶ G= g, ğ

eklerde (2. teklik şahıs iyelik ve şahıs ekleri, ilgi hâli eki) düzensiz olarak görülür⁴⁷:

ädgüg [ädgü+g < ädgü+ñ] '(senin) iyiliğin'
bardıg [bardı+g < bar-dı+ñ] '(sen) vardın, gittin'
budunıg [bodun+ıg < *bod+un+ñ] *atı küsi* 'milletin adı sanı'
äñin/ägin 'omuz'

Bütün bu örnekler, Anadolu ağızlarında teklik şahıs zamirlerinin yönelme hâllerinde görülen ele aldığımız “*beğen / behen / been ; bağan / behan / bağan / bān*” gibi biçimlerin **damak “n”**sinin çözülmesi/erimesi sonucu ortaya çıktığı görüşünü doğrulamaktadır. Bu zamirlerin sonundaki /+n/ ise kanaatimizce türeme bir ses olarak değil, bir ek olarak değerlendirilmelidir. Saadet Çağatay’ın “*bir nevi istikamet eki*”⁴⁸ olarak adlandırdığı bu ek, Kazak ve Karakalpak lehçelerinde de görülmektedir. Üstelik bu iki lehçede aynı ek, **işaret zamirlerinin** yönelme hâllerinde de vardır:

Kazak : *buğan/minağan* [< *buŋga+n, mınay+ga+n] 'buna',
soğan/osığan [< *şoŋga+n, osıña+n] 'şuna',
anağan [< *ana+ga+n] 'ona'⁴⁹

Karakalpak : *buğan/minağan* [< *buŋga+n, mınay+ga+n] 'buna',
soğan [< *şoŋga+n] 'şuna',
anağan [< *anay+ga+n] 'ona'⁵⁰

Anadolu ağızlarında isimlerin 2. teklik şahıs iyelik eki almış biçimlerinin yönelme (*even, eviçen* vs.) ve yükleme (*evijn, çayığın* vs.) hâllerinde görülen kelime sonundaki “n” sesi ise, bazı araştırmacılarca, iyelik ekinin bir kalıntısı olarak değerlendirilmiştir.⁵¹ Dolayısıyla bu kelimelerin sonundaki yönelme ve yükleme hâli ekleri düşmüş kabul edilmektedir. Oysa, kanaatimizce, zamirlerin yönelme hâlleri için öngörülen ses bilgisel (İng. *phonetic*) model, bu kelimeler için de uygulanmalıdır. Aksi takdirde bu kelimelerde “n” sesinden önce kelime bünyesinde ortaya çıkan ikiz (İng. *diphthong*) ya da uzun ünlüler veya Kars ili

⁴⁷ Örnek ve açıklamalar için bk. Saadet Çağatay, "Türkçede ñ ~ ğ Sesine Dair", *TDAY (Belleten)*-1954, 2. bs., TDK yay., Ankara, 1988, s. 15.

⁴⁸ Çağatay, agm, s. 20.

⁴⁹ Ercilasun, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, s. 1053.

⁵⁰ Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri II*, Ankara Üniv. yay., Ankara, 1972, s. 139.

⁵¹ Bk. Buran, *age*, s. 301.

-8- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri

ağızlarında yükleme hâlinde önce ortaya çıkan damak sızıcıları (ğ, y) izah edilemez.

Anlaşıldığı kadarıyla söz konusu ağızlarda, şahıs zamirlerinde olduğu gibi 2. teklik şahıs iyelik eki almış isimlerde de iki ünlü arasında kalan **damak “n”si**, bir çözülmeye/erimeye uğramış; bunun sonucunda önce damak sızıcıları, sonra onların akıcılaşıp düşmesiyle ikiz ve bunların birleşmesiyle uzun ünlüler ortaya çıkmış; gelişmenin son aşamasını ise uzun ünlülerin normalleşmesi tamamlamıştır. Ör:

even : *ev+i+**n̄**+e+n> *ev+i+ng+e+n> *ev+i+øg+e+n> ev+i+øğ+e+n>
ev+i+øy+e+n> ev+i+øø+e+n> ev+i~~e~~+n> ev+~~e~~+n> ev+e+n
bacan : *bacı+**n̄**+a+n> *bacı+ng+a+n> *bacı+øg+a+n> bacı+øğ+a+n>
bacı+øy+a+n> bacı+øø+a+n> bacı~~a~~+n> bacı~~a~~+n> bacı+a+n

Ağızlardaki biçimler, bu gelişmenin çeşitli aşamalarının temsilcileridir. Bunlar içinde bilhassa Kars ili ağızlarındakiler, geçiş formlarını vermeleri bakımından son derece önemlidir.

Van ili ağızlarında görülen “v”li (*üstüven*) biçimin ise **dudak benzeşmesi / dudaksılaşma** (İng. *labialisation*) sonucu ortaya çıktığına şüphe yoktur:

üstüven : üst+**ü**+**n̄**+e+n> *üst+**ü**+ng+e+n> *üst+**ü**+øg+e+n> üst+**ü**+øw+e+n>

Zira bu benzeşme standart Türkiye Türkçesinde dahi (Ör: döğ- > döv-, oğ- > ow-, söğ- > söw-, gögercin > güwercin, tağığ- > tawuğ) yaygın bir şekilde mevcuttur.⁵² Öte yandan bazı ağızların akıcı “y” sesini “v/w”ye çevirecek kadar (Ör: *köy* > *köv*⁵³ ~ *köv*⁵⁴) bu hadiseyi ileri noktalara taşıdığı bilinmektedir. İkinci şahıs (teklik/çokluk) iyelik ekinin “n̄”sinin “v/w” sesine dönüşmesi ise, Kerkük Türkmen Türkçesinde düzenli olarak görülmektedir:

ādūv ‘(senin) adın’, *ēvīv* ‘(senin) evin’;
vatānīvūz ‘(sizin) vatanımız’, *bāyragūvūz* ‘(sizin) bayrağınız’⁵⁵

⁵² Bk. Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK yay., 7. bs., Ankara, 2004, s. 102

⁵³ Ercilasun, *Kars İli Ağızları*, s. 121; Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez Ağzı*, TDK yay., Ankara, 1997, s. 48.

⁵⁴ Turgut Günay, *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Kültür Bak. yay., Ankara, 1978, s. 90.

⁵⁵ Hidayet Kemal Bayatlı, *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK yay., Ankara, 1996, s. 369.

Kanaatimizce gerek Kerkük gerek Van ağızındaki “ñ > w” değişikliğinde 2. teklik şahıs iyelik ekinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü olmasının⁵⁶ bir payı vardır:

/+Ü+ñ+E/ > */+Ü+ng+E/ > */+Ü+og+E/ > /+Ü+ow+E/ (Kerkük)

/+Ü+ñ+E+n/ > */+Ü+ng+E+n/ > */+Ü+og+E+n/ > /+Ü+ow+E+n/ (Van)

Van ili ağızlarındaki biçim, iyelik 2. teklik şahıs iyelik ekinin “ğ ~ y” yerine “w” şeklinde bir bakiye bırakması dışında Kars ili ağızlarıyla birleşir.

Kars ili ve Ordu ağızlarında yükleme hâlinde görülen biçimlere (*evijn*, *yemegiğın*, *çayığın*; *eliyin*, *çayıyın*; *elın*) gelince, bunların da yönelme hâlindekine benzer bir izahı olmalıdır:

evijn : *ev+i+ñ+i+n> *ev+i+ng+i+n> *ev+i+og+i+n> ev+i+og+i+n>
ev+i+oy+i+n> ev+i+o+i+n> ev+i+ñ+n > ev+i+n

çayığın : *çay+i+ñ+i+n> *çay+i+ng+i+n> *çay+i+og+i+n> çay+i+og+i+n>
çay+i+oy+i+n> çay+i+o+i+n> çay+i+ñ+n > çay+i+n

Nitekim sondaki /+n/ ekinin dışında aynı ses bilgisel hadise Urfa merkez ağızında da görülmektedir:

başı vurdırram ‘(senin) başını vurdururum’, *elı* ‘(senin) elini’⁵⁷

Kanaatimizce Erzurum ve Erzincan yöresi ağızlarında, diğer şahıslardaki çekimlerden farklı olarak, isimlerin iyelik II. şahıs yükleme hâllerinde görülen biçimleri de Kars ve Ordu ağızlarındaki biçimlerle irtibatlandırılmalıdır. Bu ağızlardaki biçimler, “*eksiz belirtili belirtme (accuzative) hâli*”nin⁵⁸ bir örneği değil, yukarıda verdiğimiz ses bilgisel gelişimin en ileri aşaması (Ordu ili ağızlarındaki biçimin ünlü uzunluğu normalleşmiş aşaması) olsa gerektir:

Erzurum : *bacın* [< *bacı+ñ+i+n] *dögir* ‘(senin) bacını dövüyor’,

ergişin [< *erkişi+ñ+i+n] *isdir* ‘(senin) kocanı çağırıyor’⁵⁹

Erzincan : *ğızın* [< *kız+i+ñ+i+n] *isdemiye* ‘(senin) kızını istemeye’

anan [< *ana+ñ+i+n], *baban* [< *baba+ñ+i+n] *taneyey misin?* ‘anani, babanı tanıyor musun?’

⁵⁶ Bk. Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 111.

⁵⁷ Özçelik, *age*, s. 77.

⁵⁸ Bk. Buran, *age*, s. 101.

⁵⁹ Gemalmaz, *age*, s. 278.

-10- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağzlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri

Ele aldığımız çekimli yapıların sonundaki /+n/ ekine gelince, kanaatimizce bu, bir nevi **kuvvetlendirme** eki sayılmalıdır. Zira bu ek, daha Eski Türkçe döneminden başlamak üzere birtakım ek birleşiklerinin bünyesinde yer almaktadır. Bir makalesinde isimlere gelen “ok / ök” kuvvetlendirme / tekit edatının “**çekimli**” fiillere gelen mukabili saydığı /+En/ ekini inceleyen Osman Fikri Sertkaya, ekin tarihî Türk lehçelerinde üç türlü kullanımını tespit etmiştir:⁶⁰

1. Orta Türkçe (Harezmi, Kıpçak, Eski Anadolu T.) metinlerinde şart ya da dilek-şart kipi II. teklik şahıs çekiminden sonra: /-sE+n̄g+En/

Örnekler⁶¹:

kılıç ursan̄g kulun̄g min cāvidāne

(e)ger ok **atsan̄gan** (اتسانگان) [at-sa+n̄g+an] *bağrım nişāne* (Muhabbet-name)

iksen̄gen (ایکسانگان) [ik-se+n̄g+en] *hayr urluğım biçke sen*

kūzege ni kıoyan̄g anı içke sen (Gülistan Tercümesi)

ve dahi emr-i hāzırn bir yüzden dahi isti'mal eylerler. bilseñene (بارسکجه)

[bil-se+n̄+en+e] *gibi okısañana* (اوقی سکنجه) [okı-sa+n̄+an+a] *gibi. kezālik bundan bir murād eylerler. ya'nī serzeniş kasd eylerler. mübālaga tarīkı üzre.* (Müyessiretü'l-ulüm)

2. Bütün tarihî lehçelerde /-(İ)P/ zarf-fiil ekinden sonra: /-(İ)P+En/

Örnekler⁶²:

tabgaçgı : begler : tabgaç : atin : tutupan [tut-up+an] : *tabgaç : kaganka : körmiş*
(Kül Tigin)

erdem tile öğrenipen [öğren-ip+en] *bolma küwez*

erdemsizin öğünse en̄gmegüde en̄ger (Divanü Lugati't-Türk/I 252)

bir kiçe kilgüm tipen [ti-p+en] *ol serv gül-rū kilmedi*

közlerimke kiçe tan̄g atkuñça uyku kilmedi (Nevayi)

Mecnun oluban [ol-ub+an] *yürtürem*

Ol yāri düşde götürem (Yunus Emre)

⁶⁰ Bk. Osman Fikri Sertkaya, “-An/-En Ekli Yeni Şekiller ve Örnekler Üzerine”, *TDAY (Belleten)-1989*, TDK yay., Ankara, 1994, s. 335-352.

⁶¹ Örnekler için bk. Sertkaya, agm, s. 338, 340.

⁶² Örnekler için bk. Sertkaya, agm, s. 341, 345, 346.

3. Azeri T. emir II. şahıs kuvvetlendirme eki /+GİN+EN/

Örnek⁶³:

Heyder Baba, merd oğullar doğginen [doğ-+gin+en]

Nāmerdlerin burunların ovginen [ov-+gin+en]

Gediklerde gurdları dut boğginen [boğ-+gin+en] (Şehriyar)

Bizce bu üç maddede bahsedilen ekler doğru tespit edilmiş olmakla birlikte, söz konusu ek, çekimli fiil biçimleriyle sınırlandırılmamalıdır. Zira Türkçede bir fiil, çekime girdikten sonra artık fiil değil, isim sayılmalıdır.⁶⁴ Öte yandan şu eklerde de /+(E)n/’in kuvvetlendirme işleviyle kullanıldığına hükmedilebilir:

1. /+(y)E+cE+n/ ~ /-(y)En+E+cE+n/

Yönelme hâli (/+(y)E/) eki almış zaman kelimelerinin (gün, vakit, sabah, öğle, akşam, kış, yaz, güz, indi=şimdi, bayağ=demin vs.) miktar/sınırlandırma bildirmek üzere /+çE/ eşitlik eki ile genişletilmiş biçimleri ve /+n/’den ibaret olan bu ek, Azerî Türkçesi ve Anadolu ağızlarında görülür:

*ğışacan*⁶⁵ < kış+a+ca+n ‘kışa kadar’

Mene dinme, sus deyrisen, ne vahtacan [< vaht+a+ca+n] *susacam,*

Buhranların, hicranların, mahbesinde galacam?

Niye susum, konuşmayım, insanlıkda payım var,

*Menim ana vatanımdır talan olan bu diyar.*⁶⁶ (Ahmed Cevad)

Aynı işlevde Anadolu ağızlarında bir /+(y)E+çE+K/ < /+KE+çE ok/ (yönelme eki + eşitlik eki + kuvvetlendirme edatı) eki de vardır:

*Şafağaçak*⁶⁷ < şafağ+a+ça+k

⁶³ Bk. Sertkaya, agm, s. 351.

⁶⁴ Nitekim Türkçede bir cümle çoğu kez bir isim gibi işleme tabi tutulur: Cümlede bir tümleç görevi (Ör: *Bu riya hiç bitmesin istiyorum.*) üstlenebilir, bir isim tamlasında tamlayan isim (Ör: *Taşımak nöbeti senindir, benimdir iddiasına kalktılar.*) göreviyle yer alabilir hatta bir hâl ekiyle (Ör: *“Hoş geldin!”e gittik.*) çekime bile sokulabilir.

⁶⁵ Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *TDAY (Belleten)*-1958, TDK yay., 2.bs., Ankara, 1988, s. 47.

⁶⁶ <<http://akademiya.net/ledbiyyat/acavad.html>> 22.11.2007, 03.⁰³

⁶⁷ Korkmaz, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, s. 47.

-12- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri

Yufkanın üçünü dördünü lüp lüp yutup durur da koca bubasına bir el yordamı bilem etmez, daha ni vaktacak [*< vakt+**a+ca+k***] *bu tembel kızı besleyip oturmalı?*⁶⁸ (Nabizade Nazım, *Karabibik*)

Bu iki ekin bünyesinde /+(E)n/ ile /+(İ)K/'in nöbetleşe (İng. *alternation*) kullanılabilmesi onları eş görevli (kuvvetlendirme eki) saymayı gerektirmektedir.

Bu ekler, Azerî Türkçesi ve Anadolu ağızlarında -yine benzer şekilde- sıfat-fiil eki /-(y)En/ üzerinde kalıplaşarak bir zarf-fiil eki de oluşturur:

/-(y)En+E+cE+n/ < /-(y)En [vakt/zaman/gün]+E+cE+n/

*Oğlan evi alanacan, kız evi ölənəcən*⁶⁹ ‘Oğlan evi alıncaya kadar, kız evi ölünceye kadar...’ (Azerî atasözü)

Onun yanına gedənəcən [*< gid-en vakt+**e+ce+n***] *və çarpayısının yanında oturanacan* [*< otur-an zaman+**a+ca+n***] *ağlıma da gəlmirdi ki, fikirləşim, həyat nədi, ölüm nədi, həyatdan və ölümdən vahiməyə düşmək nədi.*⁷⁰ (Vladimir Nabokov, Vehime, çev. Neriman Abdülrehmanlı)

/-(y)En+E+cE+K/ < /-(y)En [vakt/zaman/gün]+E+cE+K/

Kır atım yok binem gidem sazana

Yiğit odur, öz malını kazana

Yüz batman pirinci dökün kazana

*Yedirin beylere ben gelenecek*⁷¹ [*< gel-en vakt+**e+ce+k***] (Köroğlu)

2. /+mEn/ < */+°m+En/

“Türkmen, kocaman, şişman, kölemen, kösemen” gibi kelimelerde bir kuvvetlendirme eki olan /+mEn/'in bünyesinde de /+(E)n/ ekinin bulunması büyük bir ihtimaldir. Zira ekin başındaki /+°m/ kısmı ayrı bir küçültme / kuvvetlendirme eki olarak Türkçede zaten mevcuttur.⁷²

kök+üm, kuk+um, güw+em, gög+äm, güy+em, ‘blaulich (mavimsi), grünlich (yeşilimsi)’ kara+m ‘karamsı’

⁶⁸ <<http://oykuleroykuculer.blogcu.com/175226/>>, 22.11.2007, 02.⁵⁷

⁶⁹ <http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=455>, 22.11.2007, 02.²⁹

⁷⁰ <<http://xariciyedebiyat.azeriblog.com/2007/09/18/vladimir-nabokov-vahime>>, 22.11.2007, 02.³⁵

⁷¹ <http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?sair=15942&ssair=666483&order=tarih> 22.11.2007, 02.²⁵

⁷² A. N. Kononov, “İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı”, TDAY/Belleten-1968, TDK yay., Ankara, 1989, s. 85.

Nitekim /+°m/ eki başka birtakım birleşik eklerin bünyesinde de ayırt edilir.⁷³

/+(İ)msİ/ < */+(İ)m+sİG/ ⁷⁴	: mavimsi, balımsı, ekşimsi
/+(İ)mtİ/ < */+(İ)m+tİ+I/ ⁷⁵	: kızımtil ‘kızılımsı’, göyümtül ⁷⁶
‘mavimsi’	
/+(İ)mtraK/ < */+(İ)m+tı+raK/ ⁷⁷	: kızılımtırak
/+(İ)msov/ < */+(İ)m+sİ+oK/ ⁷⁸	: göyümsov ⁷⁸ ‘mavimsi’
/+(E)mİK/ < */+(E)m+İK/ ⁷⁹	: kızamık

Bu listeyi uzatmak mümkündür: Eski vasıta hâli ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmış kabul edilen bazı kelimelerin (Ör: Tat. *tüben* < tüb+en ‘aşağıya’⁸⁰, Uyg. *nemen*⁸¹ < ne+me+n ‘nasıl’), Eski Anadolu Türkçesindeki “*geliservenin*⁸² < gel-iser+ven+in” gibi çekimli yapıların hatta isimden isim yapım eki olan /+(E)n/’in (*er+en*, *oğl+an*, *kız+an*, *sap+an*⁸³; *yimş+en* < ye-miş+en⁸⁴) konuyla irtibatı iddia edilebilir.

Bütün bu veriler, Anadolu (Doğu Anadolu ve çevresi) ağızlarında çekimli yapılarda görülen ses olaylarının tesadüfen ortaya çıkmadığını, tarihî ve etnik köklere dayandığını ispata yarar. Anlaşıldığı kadarıyla Türkçe öteden beri abartma, kuvvetlendirme, küçültme gibi saiklerle bu tür ekleri sevmiş; eklerin işlevlerinde ve ses yapılarında ortaya çıkan aşınmalarla birbiri üzerinde kalıplaşmalarına imkân vermiştir.

⁷³ Kononov, agm, s. 85.

⁷⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yay., Ankara, 2003, s. 59.

⁷⁵ Bk. Kononov, agm, s. 83.

⁷⁶ Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, 1. C., MEB yay., İstanbul, 1994, s. 554.

⁷⁷ Kononov, agm, s. 83.

⁷⁸ Altaylı, *age*, s. 554.

⁷⁹ Kononov, agm, s. 83.

⁸⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK yay., 3. bs., Ankara, 1994, s. 22.

⁸¹ Martti Räsänen, *Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen*, Studia Orientalia yay., Helsinki, 1957, s. 42.

⁸² Zeynep Korkmaz bunu iki farklı şahıs ekinin (/+vEn/ ve /+(y)İn/) dil hafızasında karıştırılması sonucu ortaya çıkmış bir ek kalıplaşması olarak değerlendirmektedir. Bk. Zeynep Korkmaz, “Türkçede Ek Yığılması”, *TDAY (Belleten)-1960*, TDK yay., 2.bs., Ankara, 1988, s. 180.

⁸³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, s. 59.

⁸⁴ Räsänen, *age*, s. 107.

KAYNAKLAR:

- ALTAYLI, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, 1. C., MEB yay., İstanbul, 1994..
- ATALAY, Besim, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, C. III, TDK yay., 3. bs., Ankara, 1992.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yay., 7. bs., Ankara, 2004.
- BAYATLI, Hidayet Kemal, *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK yay., Ankara, 1996.
- BOZKURT, Fuat, *Türklerin Dili*, Kültür Bak. yay., 2. bs., Ankara, 2002.
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK yay., Ankara, 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, Enderun yay., 3. bs., İstanbul, 1984, s. 3.
- ÇAĞATAY, Saadet, "Türkçede ñ ~ ğ Sesine Dair", *TDAY (Belleten)*-1954, 2. bs., TDK yay., Ankara, 1988..
- _____, *Türk Lehçeleri Örnekleri II*, Ankara Üniv. yay., Ankara, 1972.
- ÇENGEL, Hülya Kasapoğlu, *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ yay., Ankara, 2005.
- ERCİLASUN, Ahmet B., *Kars İli Ağzları: Ses Bilgisi*, Gazi Ü. yay., Ankara, 1983, s. 45-46.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican v.d., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bak. yay., Ankara, 1991.
- ERTEN, Münir, *Diyarbakır Ağzı: İnceleme, Metinler, Sözlük*, TDK yay., Ankara, 1994.
- GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, TDK yay., Ankara, 1988.

- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, TDK yay., I. C., Ankara, 1995.
- GÜNAY, Turgut, *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Kültür Bak. yay., Ankara, 1978.
- <http://akademiya.net/edebiyat/acavad.html>> 22.11.2007, 03.⁰³
- <http://oykuleroykuculer.blogcu.com/175226/>>, 22.11.2007, 02.⁵⁷
- http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?sair=15942&siir=666483&order=tarih> 22.11.2007, 02.²⁵
- http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=455>, 22.11.2007, 02.²⁹
- <http://xariciedebiyat.azeriblog.com/2007/09/18/vladimir-nabokov-vahime>>, 22.11.2007, 02.³⁵
- KARAHAN, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK yay., Ankara, 1996, s. 26.
- KONONOV, A. N., “İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı”, *TDAY/Belleten-1968*, TDK yay., Ankara, 1989, s. 85.
- KORKMAZ, Zeynep, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, *TDAY (Belleten)-1971*, TDK yay., 2. bs., Ankara -1989, s. 21.
- _____, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK yay., 3. bs., Ankara, 1994, s. 22.
- _____, “Türkçede Ek Yığılması”, *TDAY (Belleten)-1960*, TDK yay., 2.bs., Ankara, 1988, s. 180.
- _____, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *TDAY (Belleten)-1958*, TDK yay., 2.bs., Ankara, 1988, s. 47.
- _____, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yay., Ankara, 2003.
- ÖZÇELİK, Sadettin, *Urfa Merkez Ağzı*, TDK yay., Ankara, 1997.
- ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- RÄSÄNEN, Martti, *Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen*, Studia Orientalia yay., Helsinki, 1957.
- SAĞIR, Mukim, *Erzincan ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, TDK yay., Ankara, 1995.

-16- M. DAŞDEMİR: Anadolu Ağzlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri

- SERTKAYA, Osman Fikri, “-An/-En Ekli Yeni Şekiller ve Örnekler Üzerine”, *TDAY (Belleten)-1989*, TDK yay., Ankara, 1994, s. 335-352.
- ŞANLI, Cevdet, “Anadolu ve Rumeli Ağzları’ndan Derleme Sözlüğü’ne Katkılar II”, *Türk Dili*, S. 572 (Ağustos 1999), s. 671.
- TEKİN, Talat, *Orhon Yazıtları*, TDK yay., Ankara, 1988.
- TOPARLI, Recep ve VURAL, Hanifi, *Kıpçak Türkçesi*, Dilek Matbaası, Sivas.
- YILMAZ, Salih, *Türkiye’de ve Kafkasya’da Yaşayan Karapapak (Terekeme) Türkleri: Tarihi ve Kültürü*, Prizma Press Matbaacılık A.Ş., Ankara, 2007.